

Oud nieuws, nieuw leven

Studiedag, Ieper, 1 februari 2007

Op 1 februari 2007 werd te Ieper de studiedag *Oud nieuws, nieuw leven* georganiseerd met als centraal thema de digitalisering en de digitale bewaring en ontsluiting van historische kranten. De organisatie van deze dag was in handen van de Erfgoedcel Ieper in samenwerking met de Culturele Biografie Vlaanderen en de VVBAD.

De studiedag was een zeer interessant initiatief. We kregen niet alleen de kans om kennis te maken met een aantal lopende en pas opgestarte digitaliseringsprojecten, maar er werden ook een aantal juridische thema's aangesneden en verduidelijkt door specialisten. Daarnaast werd ook voldoende tijd voorzien voor contact met collega's binnen het erfgoedveld en met vertegenwoordigers van digitaliserings- en microverfilmingsfirma's.

Na het welkomstwoord van de stadssecretaris van Ieper en een inleiding door moderator Iris Steen, werd het eerste project voorgesteld door Eva Wuyts van de Erfgoedcel Ieper. Zij presenteerde het project *Het Geheugen van Ieper* dat in meerdere opzichten belangwekkend is. Het is een van de eerste (bijna) voltooide soortgelijke projecten in de Lage Landen. Bovendien valt het op doordat gekozen werd voor een zo goed mogelijke benadering van de oorspronkelijke *look and feel* van de historische kranten. Daarnaast kunnen de kranten op tekst worden doorzocht middels OCR (Optical Character Recognition) en kunnen de verschillende artikels uit de krant worden gelicht en nader bekeken of afgedrukt. Het idee 'archiefbeleving' was een belangrijk concept dat mede aan de basis lag van het project. De inhoudelijke kant verdient echter ook belangstelling aangezien de historische kranten van Ieper een unieke bron zijn die een zeer gediversifieerd beeld van de maatschappij tonen. Ze vormen tevens een zeer belangrijke bron aangezien veel andere archiefstukken vernietigd werden tijdens WO I. Voor meer informatie: www.geheugenvanieper.be

Het tweede project, de digitalisering van de *Leeuwarder Courant*, werd voorgesteld door Eddy van der Noord van de uitgevergroep NDCVBK. Dit project is in feite nog maar net opgestart, maar het wekt om verschillende redenen toch de belangstelling. De *Leeuwarder Courant* is namelijk een zeer omvangrijke bron: deze krant loopt al sinds

1752 en bestaat nog steeds. Het is daarmee een van de langstlopende kranten ter wereld. Bovendien is de reeks volledig, dus zo'n 800.000 pagina's of 10 miljoen artikels moeten gedigitaliseerd worden. Het spreekt voor zich dat een dergelijk project financieel moeilijk draagbaar is. De oplossing werd gevonden in een constructie waarbij zowel Tresoar (de erfgoedcel van Friesland) als de huidige uitgever van de *Leeuwarder Courant* (NDCVBK) werden ingeschakeld. Er werd een vzw opgericht die de eisen van beide instellingen kon bundelen in een project dat ook subsidieerbaar was. De archiveringseisen werden opgevangen door de krant niet alleen te laten digitaliseren vanuit een presentatiedoelstelling, maar ook vanuit een preservatie-/substitutiedoelstelling. De commerciële eisen werden opgevangen door de krant te laten aansluiten op de digitale krant die iedere dag verschijnt en die toegankelijk is voor de abonnees.

Het derde project, het bekende *Metamorfoze*-programma, werd voorgesteld door Dennis Schouten en Sophie Ham van het Bureau Metamorfoze. Dit project heeft, meer nog dan het *Geheugen van Ieper*, de status van voortrekker en voorbeeld. Het bestaat namelijk al zo'n 10 jaar en is in die tijd uitgegroeid tot een begrip in de erfgoedsector. Aanvankelijk was *Metamorfoze* echter geen digitaliseringsproject. De focus lag enkel op preservatie en substitutie door middel van microverfilming. De visie op de bron is echter breder gesteld. Kranten vormen de ruggengraat van het programma, maar ook boeken, tijdschriften en bepaalde cultuurhistorische archiefcollecties komen in aanmerking. De bronnen worden geselecteerd, geïnventariseerd en voorbereid voor microverfilming. Het filmen gebeurt vanuit een substitutiestandpunt, omdat het proces de bronnen soms ook onherstelbaar beschadigt. Momenteel zijn er op die manier al zo'n 20.000 microfilms aangemaakt. Vanaf 2001 werden ook digitalisering en ontsluiting in de focus van het project geïncorporeerd. Het digitaliseren gebeurt nu nog vanaf de microfilm, omdat dat heel goede resultaten oplevert, maar voor de toekomst bestaat echter de mogelijkheid dat men zal overgaan tot rechtstreekse scanning van het origineel. Voor meer informatie: www.metamorfoze.nl

Na de middagpauze werd het eerste juridische thema - met name het auteursrecht - besproken door prof. Marie-Christine Janssens van het Centrum voor Intellectuele Rechten. Al vlug bleek uit haar betoog dat het auteursrecht geen simpele materie is. Bovendien kunnen de gevolgen van het niet of slecht toepassen van de wetgeving bijzonder onaangenaam zijn, wat het geheel tot een delicate materie maakt. Het auteursrecht blijkt bijzonder ver te gaan op veel vlakken en speelt hoofdzakelijk in het voordeel van de auteur. Het recht beschermt ongeveer alles wat een intellectuele creatie en een materieel voorwerp is, het beschermt dus geen ideeën, enkel concrete realisaties. Deze bescherming geldt tot 70 jaar na het overlijden van de auteur. Het auteursrecht hoeft ook niet gedeponeerd te worden: de auteur is altijd beschermd. Naast het traditionele auteursrecht zijn er ook nog een aantal andere rechten (eventueel met minder lange beschermingstermijnen), met name de licenties op computerprogramma's, de rechten op databanken en de zogenaamde naburige rechten. Het auteursrecht valt uiteen in twee onderdelen: de morele rechten en de exploitatierechten. De morele rechten zijn het vaderschapsrecht, het openbaarmakingsrecht en het integriteitsrecht en zijn dus niet overdraagbaar. De exploitatierechten zijn wel overdraagbaar en bestaan uit het reproductierecht en het mededelingsrecht. Indien men een werk wil reproduceren en/of mededelen, moet men toestemming vragen aan de auteur, zijn familie (indien de auteur overleden is) of de persoon of instelling die het recht heeft opgekocht. De toestemming van de auteursrechthebbende verkrijgen moet verlopen via een contract. Dit contract dient volgens zeer strikte regels te worden opgesteld en bevoordeelt opnieuw de auteursrechthebbende. Er zijn echter wel een aantal uitzonderingen op het auteursrecht, maar deze zijn vrij beperkt van aard. De gulden regel voor erfgoedinstellingen blijft: plan goed op voorhand en speel zo veilig mogelijk.

Daaropvolgend werd het tweede juridische thema, de wet op de verwerking van persoonsgegevens, aangesneden door Sven Van Damme van het Interdisciplinary Centre for Law and ICT. Alle geheel of gedeeltelijk geautomatiseerde verwerkingen van gegevens waaruit een levende persoon kan geïdentificeerd worden, zijn aan die wet onderworpen. Het basisprincipe is dat deze gegevens alleen verwerkt mogen worden indien de verwerking rechtmatig en eerlijk gebeurt, men toestemming heeft van de betrokkene en men de gegevens anoniem maakt. Ook deze wetgeving is vrij complex en streng, maar heeft gelukkig een aantal speciale afwijkingen wat betreft de verwerking voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden, wat het voor de erfgoedsector een stuk makkelijker maakt. Zo moeten de gegevens niet anoniem zijn en hoeft men geen toestemming van de betrokkene te vragen indien dat niet mogelijk is (bv. wegens te arbeidsintensief). Men moet echter wel zijn doelstellingen en privacybeleid kenbaar maken, de gebruikers inlichten en hen een verklaring laten tekenen. De betrokkene blijft echter wel een aantal rechten hebben. Zo mag hij of zij altijd verzet aantekenen tegen de verwerking en vragen dat foutieve gegevens verbeterd worden. Het blijkt dus makkelijker om aan deze wet te voldoen dan aan het auteursrecht. Goed plannen en veilig spelen blijft echter aangewezen.

Ter afsluiting lichtten An Renard van de Stadsbibliotheek Antwerpen en Dirk Luyten van het SOMA het *Presse-Papier*-project door. *Presse-Papier* wil in feite de Belgische tegehanger worden van *Metamorfoze*. De doelstelling van dit project is tweezijdig: enerzijds wil het de bestaande Belgische krantenreeksen opsporen en registreren, anderzijds een aantal belangrijke en bedreigde collecties beter conserveren en toegankelijker maken. De strategie hiervoor bestaat uit het microfilmen van de collecties om de bewaring op lange termijn te garanderen. Hieraan worden afspraken gekoppeld voor de verantwoorde opslag van de originelen. Men gaat dus nog niet meteen uit van substitutie. Om een verhoogde toegankelijkheid te bereiken, worden de microfilms vervolgens gedigitaliseerd. Men overweegt echter ook de mogelijkheid om rechtstreeks de originelen te scannen, indien de technologie ver genoeg staat om een duurzame digitale kopie te genereren. Voor een eerste fase werden reeds 30 krantentitels geselecteerd. Later dit jaar zal de operatie normaal gezien van start kunnen gaan.

Tot besluit kunnen we een aantal belangrijke conclusies trekken uit deze interessante dag. Ten eerste blijkt het erfgoedveld geen verstarde en statische sector te zijn. Er is heel wat beweging en er wordt veel gedaan, zowel op theoretisch als op praktisch vlak. Er zijn echter nog veel vragen en onduidelijkheden. Bovendien lopen de standpunten over goede bewaring, digitalisering en brede ontsluiting sterk uiteen. Veel lijkt echter af te hangen van het doel van de operatie: substitutie of preservatie, ontsluiting of bewaring, microfilmen of digitaliseren... Ten tweede kunnen we stellen dat het juridische aspect dringend meer aandacht verdient, niet alleen binnen de instellingen, maar meer dan ooit ook op federaal en Europees vlak. Het mag dan relatief gemakkelijk zijn om te voldoen aan de wet op de verwerking van persoonsgegevens, de problemen die voortvloeien uit de auteurswet zijn dan weer erg moeilijk te omzeilen.